

HÁBORÚS GAZDÁLKODÁS

Az emberi élet első elengedhetetlen feltétele a termelés, az élet fenntartásához szükséges eszközök előteremtése. Történelme folyamán az emberiség ennek a követelménynek tervszerűen, vagy tervszerűtlenül végzett társadalmi munkával tett eleget. Természetes, hogy a munka módja évezredek folyamán hosszú fejlődésen ment keresztül. Ezt a fejlődést a termelő technika állandó tökéletesedése és a termelt javak növekvő bősége jellemzi. Egy társadalom kulturális fokát tehát az anyagi javak mennyisége és minősége határozza meg.

Amikor a háborús gazdálkodás elemzéséhez látunk, ezeket az alapvető tényeket nem szabad figyelmen kívül hagyni. Az emberi javak tökéletes megsemmisítését, a kultúra és civilizáció vívmányainak, évszázadok munkájának a gyümölcsét nem csak a háború, hanem már a háborús gazdálkodás is veszélyezteti.

Háborús gazdálkodás alatt mindazon törvényesített intézkedéseket értjük, amelyek úgy a háború alatt, mint az előtt az ország termelését a háború sikeres kimenetelének szolgálatába állítják. Célja, már a béke idején megszervezni az ország gazdasági életét úgy, hogy minél nagyobb hadi sikereket biztosítson. A jól megszervezett háttér fél győzelmet jelent.

A háborúra való készülődés óriási követelményeket állít fel az ország gazdaságával szemben, Ezt először a világháborúban tapasztaltuk. A háború szükségletei és az egyes országok adósságai megmutatták, milyen sokféle szervezési és ellenőrzési intézkedéseket kell az ország gazdasági életében végrehajtani, hogy az a háború szempontjából kifogástalanul működjék. A gazdasági élet ellenőrzése a front mögötti háborús szervezés. Először a szállítás, azután a hadi célokat szolgáló eszközök termelése, végül pedig a polgári lakosság élelmezése került a hadvezetőség irányítása alá.

A gazdasági válságból előállt világpolitikai válság óriási háborús készülődéseket idézett elő. A lomtárból előkerültek a háborús gazdálkodás szabályai és az országok gazdasági életére ismét rányomódott a háború bélyege. A háborús gazdálkodás rendszerre vált, politikai és „tudományos” szószólói vannak. A háborús gazdálkodást, mint a társadalmi termelés új rendszerét állítják be, amely rendszerben a kapitalizmus megszűnt és az összes társadalmi viszonyok megváltoztak. Ezen állítások persze csak arra való, hogy a háborús gazdálkodás igazi értelmét és célját elkenőzzék, elhomályosítsák.

Nyilvánvaló, hogy a háborús gazdálkodás nem valami új termelési rendszer, hanem éppen ellenkezőleg, egy hanyatló rendszer erőszakos fenntartása. Erre a háborús gazdálkodás mélyebb elemzése még inkább rávezet.

A társadalmi termelés célja kétféle: az ember fenntartásához szükséges cikkek előállítására és ezen cikkek előállításához szükséges nyersanyagok, szerszámok és gépek gyártása. Ezért a termelést általában erre a két körzetre osztják. Normális körülmények között

ezen két termelési körzet szabályos menete biztosítja a társadalom fennmaradását és fejlődését.

A termelés és az elosztás között fennálló aránytalanság azonban a tőkés termelést válságokba zavarja és ezen válságok egyik megjelenési formája a háború. Ezek szerint tehát a háborús gazdálkodás is a tőkés termelés viszonyaiból adódik.

A háborús gazdálkodásban a két említett termelési körzet egymáshoz való viszonya megváltozik és mindkettő egy harmadik termelési körzetnek, a hadi eszközök gyártásának kénytelen helyét szorítani. Ezen harmadik termelési körzet előtérbe jutása természetesen az első két körzet rovására megy. A társadalmi termelés egy része, — manapság igen tekintélyes része, — kizárólag hadi eszközök gyártásával foglalkozik és így nem csak hogy az éltető emberi tevékenység egy részét köti le, hanem a másik két körzet által előállított javak jövődöbeli elpusztítására is irányul.

Ezen harmadik termelési ágazat állandó előnyomulása az utóbbi években kétségtelen. Közismert tény, hogy a lezajlott világ-válság után beállott, de már szünőfélben lévő depresszió a háborús készülődésekkel magyarázható. Anglia, Amerika, Franciaország, Németország, Olaszország és az összes többi államok mesébeillő fegyverkezése látszólag konjunkturát idézett elő a világpiacon. A hadiiparban szükséges nyersanyagok áremelkedése, a fegyvergyárak és a rokonszaktmák elfoglaltsága, bizonyos gazdasági fellendülést is mutatott. Másszóval: megkezdődött az egyes országok gazdasági életének kizárólagosan a háború igényeihez mért át-szervezése.

Az átszervezés először is a második, azaz gépgyártási körzetben kezdődött, a modern fegyverek gyártásához elsősorban megfelelő gépesített üzemeket kellett felállítani. Az eddigi gépgyártás egy részét tehát fegyverek és fegyverkészítéshez szükséges gépek gyártására kapcsolták át. A társadalmi továbbfejlődéshez elengedhetetlen szerszám- és gépgyártás tehát gyilkoló és pusztító eszközök gyártásává változik. Ezt az átkapcsolást ma csaknem minden országban a leggyorsabb ütemben végzik. Itt megjegyezzük, hogy a tehnikai haladás minden megnyilvánulását, vagyis számtalan praktikus találmányt elsősorban a hadiiparban alkalmaznak és használnak fel.

Az átszervezés második foka a fennálló és a polgári lakosság szükségleteit szolgáló üzemek átalakítása a háborúhoz közvetlenül, vagy közvetve szükséges cikkek gyártására, illetve az ilyen átalakításhoz való előkészítése. Így pl. közismert dolog, hogy a híres német I. G. Farbenindustrie óriási üzeme pár óra alatt a legveszedelmesebb gázok és robbanóanyagok gyártására alakítható át. A műselyem-ipari üzemek is a legrövidebb időn belül robbanóanyagokat gyárthatnak.

Az átkapcsolásra nézve mindkét esetben igen előnyös, hogy a polgári lakosság figyelmét elkerülve, titokban végrehajtható, külö-

nösen, mivel a második körzet termelése nem érinti a széles fogyasztó tömegeket közvetlenül. Ebben a körzetben t. i. csak a fogyasztási cikkek előállításához szükséges gépek készülnek. A tömegek redukált életigényeit a csökkentett géptermelés által készített gépekkel is el lehet látni.

A termelés fent említett két körzetének egymáshoz való viszonya ezáltal megváltozik. A fogyasztási cikkekben szegény államok az élelmezési cikk iparát állami ellenőrzésnek vetik alá, egyben jelszavakkal és hamis tudományoskodással a tömegek étvágyát csillapítani igyekeznek: „Előbb ágyút, aztán vajat!” „Egy tál ételt naponta!” stb. Az étvágycsillapítás másik, igen hatékony eszköze a munkabérek csökkentése, illetve azok előbbi színvonalon való tartása akkor is, amikor a kereslet miatt az élelmezési és közszükségleti cikkek árai emelkednek. Így a dolgozó tömegek a termelő apparátus felével is kielégíthetők. A munkabérek megnevezése volt Schacht pénzügyi politikájának a sarkpontja, zsenialitása itt érvényesült legjobban. A háborús gazdálkodás szószólói azt mondhatnák erre, hogy igen ám, de a közszükségleti cikkek árai is megemervek. Ez azonban csak részben igaz. A német példa megmutatta, hogy 1936 óta, amikor t. i. az árszabályozás a további emelkedés elkerülése végett megtörtént, az árak mégis állandóan emelkedtek. A háborús gazdálkodásnak természetesen szükséges is az árak bizonyos fokon való megállítása, mert korlátozott munkabérek, az állandó áremelkedés a tömegek kiéhezteséhez vezet, — az éhes tömegek felett viszont csődöt mond a komandó.

A magas árak miatt az élelmezési cikkek fogyasztását is szabályozni kell. Kenyér-, tojás-, vaj-, hal-, hús- stb. jegyekkel észszerűsítik az észszerűtlent: a háborús gazdálkodást. Különböző eszközökkel az állam mindig kényszerítheti úgy a termelőket, mint a fogyasztókat, hogy a háborús gazdálkodásnak megfelelően termeljenek és fogyasszanak. Erre elsősorban az ármaximálást szokták felhasználni. Naponta új rendeletek jelennek meg, amelyek lassanként az egész gazdasági életre kiterjednek. Az árak természetesen visszahatnak a termelésre: ha alacsonyak bizonyos cikkekben, a termelés azokban a cikkekben csökken, viszont ha magasak, a termelés emelkedik. Az egyének magánérdeke árthatna a háborús gazdálkodás terveinek. Ezért nem csak az árakat igyekeznek maximálni, hanem a termelés tempóját is egy szinten tartani. Amint az előbb a fogyasztók igényeit jelszavakkal és merev munkabérekkel komandírozták, ugyanúgy most a termelőket tartják kordában, a parasztnak előírják, hogy miből mennyit kell termelnie és megmagyarázzák neki, mi vár rá, ha a termelvényvel nem számol el, vagy ha csempészet útján értékesíti. A háborús szükségletek kielégítésére szolgáló nyersanyagkivitelt megtiltják, a bevitt magasabb áron is forszírozzák, a csempészetet szigorúan büntetik, a valutaforgalmat szigorú korlátok közé szorítják stb.

A háborús gazdálkodás egyik további következménye, hogy a fegyvergyáraknál és a rokonszakmákban az erőltetett termelés és

a nagy kereslet miatt a fegyvergyárak minden évben nagyobb nyereségeket mutatnak ki, ami a tőkéseket mind a hadiiparba csábítja. Ugyanakkor a tömegek életfenntartásához szükséges cikkek gyártása háttérbe szorul.

Végül pedig, mint utolsó eszköz, az infláció is felhasználható. A pénz felhígításával az állam csökkenti hitelezőivel szemben vállalt hitelezettségét, viszonylagosan redukálja az állami alkalmazottak fizetését és szintén hozzájárul az árak emelkedéséhez.

A háborús gazdálkodás kiterjedését az egész gazdasági életre két tényező segíti elő. A hadiiparba fektetett tőke meddővé válna, ha a fegyverkezés egyszerre megszűnne. Ezt azonban a fokozódó fegyverkezési verseny nem engedi, mivel pedig a versenynek egészen a leszámolásig nincs vége, a hadiipari tőke biztos talajon érzi magát. A másik tényező a fegyverek állandó modernizálása: a fegyvertárt állandóan újítani kell, hogy az ellenféllel lépést tartsunk. Végül nagy jelentősége van annak is, hogy soha sem lehet előre tudni, mekkorák lesznek a háború szükségletei. Ezek egyszerűen mérhetetlenek és felbecsülhetetlenek. Ezért az állam nem csak a kész fegyverek gyártását sürgeti, hanem megfelelő fegyvergyárak felállításáról is gondoskodik, hogy szükség esetén azok már készen álljanak. Így óriási tőkék beruházására kerül sor, aminek pedig még a hadiipar sem látja közvetlen hasznát. Hogy az ilyen befektetésekhez a gyárosoknak kedvet adjon, az állam felmenti őket bizonyos adók és illetékek fizetésétől, szubvenciókat ad nekik stb.

Hogy ezeket a megterheléseket az állam kibírja, kénytelen a bankok összes pénzkészleteit hitelek formájában felhasználni, sőt hadikölcsönöket jegyezni már a háború előtt is. Emelnie kell az adókat és mindenféle illetékeket, új adókat és illetékeket kell bevezetnie.

Sok módja van még, a háborús gazdálkodásnak az állam gazdasági életébe való behatolására. Ezek azonban itt nem sorolhatók fel teljes egészükben.

Az ember sokat elbir. A háborús gazdálkodás is sokat elbir. Mindkettő teherbírásának azonban van határa. A háborús gazdálkodás akkor roskad össze, amikor az ember felegyenesedik...

Hajdú Vilmos

Mint a víz, olyan a tudás, nem folyik fölfelé és nem a gögösöké. Mindketten, a tudás és a víz alacsony helyet keresnek.

PERZSA MONDÁS.

Igazán csak akkor élünk magunknak, ha másoknak élünk. Ez különösen hangzik, de kíséreljétek meg és a tapasztalat meg fogja erősíteni.

TOLSZTOJ LEÓ.